



KENNISWERKPLAATS TIENPLUS

Toegankelijke opvoedsteun voor
migrantenouders met tieners in Amsterdam

Project *Educatief Jeugdtheater Zuidoost*

Rapportage

Hogeschool Inholland / Lectoraat Leefwerelden van Jeugd

Dr. Pauline Naber

Marjolein Bijvoets MSc

Verwey-Jonker Instituut

Drs. Ouafila Essayah

Drs. Marjan de Gruijter

Inhoud

	Pagina
1. Inleiding	3
2. Educatief en participatief jeugdtheater: een andere vorm van communicatie	8
3. Jeugdtheaterschool Zuidoost	13
4. Interviews met spelers van HTML	14
5. Conclusies en aanbevelingen	21
 Bijlagen	
1 Informatie over Diversiteit in het Jeugdbeleid en de Kenniswerkplaats Tienplus Amsterdam	24
2 Interviewleidraad	26

1. Inleiding

Liefde en seksualiteit zijn voor veel ouders en jongeren gevoelige gespreksonderwerpen. Jongeren hebben vragen, maar weten niet altijd bij wie deze te stellen. Ouders zien wel de noodzaak van seksuele voorlichting in, maar weten niet hoe dit te doen. Ervaringen, normen en waarden die ouders in hun eigen opvoeding hebben meegekregen maken het extra lastig om er met hun kinderen over te praten. Verschillende programma's en interventies zijn dan ook gericht op het bespreekbaar maken van seksualiteit met ouders en jongeren. Stadsdeel Amsterdam Zuidoost heeft sinds 2007 een specifiek beleidsprogramma gericht op het geven van voorlichting en het vergroten van seksuele weerbaarheid. Deze rapportage beschrijft de manier waarop jeugdtheater kan bijdragen aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongeren in Amsterdam Zuidoost, met name aan het bespreekbaar maken van seksualiteit tussen jongeren en ouders.

Uitgangspunt van dit project is de theatervoorstelling *How To Make Love* (HTML), een voorstelling over liefde en seksualiteit, ontwikkeld door de Jeugdtheaterschool Zuidoost. Op verzoek van stadsdeel Zuidoost is de productie van deze voorstelling gevolgd en onderzocht wat de meerwaarde van de theatervoorstelling kan zijn voor ouders en jongeren. Het onderzoek is gedaan in het kader van de Werkplaats Tienplus, een samenwerkingsverband tussen onderzoek, praktijk en beleid dat streeft naar toegankelijke opvoedingsondersteuning voor migrantenouders.

In dit hoofdstuk volgt kort informatie over de situatie van jongeren en ouders in Zuidoost, en de manier waarop de Kenniswerkplaats Tienplus bijdraagt aan toegankelijke ondersteuning van migrantenouders en jongeren bij hun opvoeding en ontwikkeling. Daarna volgt een uitwerking van de belangrijkste beleidsontwikkelingen, met name het programma seksualiteit en weerbaarheid van stadsdeel Zuidoost. Tot slot wordt de onderzoeksvraag en opzet weergegeven.

Jong in Zuidoost

Zowel wat betreft oppervlakte als aantal inwoners behoort Amsterdam Zuidoost tot één van de grote stadsdelen van Amsterdam. Ook is Zuidoost met meer dan 130 nationaliteiten het meest multiculturele stadsdeel. De bevolking is relatief jong, ongeveer 35% van de inwoners valt in de leeftijdscategorie van 0-23 jaar.¹

Op 1 januari 2009 woonden er in Zuidoost 4.859 kinderen van 10-14 jaar. Een groot deel van de jongeren is van Surinaamse, Antilliaanse en Ghanese afkomst. Ruim 85% van de kinderen van 10-14 jaar heeft een niet-Nederlandse achtergrond.

Met veel van deze tieners gaat het goed. Zij hebben het naar hun zin op school, doen in hun vrije tijd aan sport, muziek of dans, hebben voldoende kansen en mogelijkheden om gezond op te groeien. Met een deel gaat het minder goed. Ze verlaten het voortgezet onderwijs zonder startkwalificatie, komen in aanraking met politie en justitie, vertonen psychosomatische klachten en / of groeien op in een onveilige thuissituatie.

¹ Gemeente Amsterdam Dienst O+S. Kerncijfers Zuidoost. Opgehaald op 9 april van <http://www.os.amsterdam.nl/kerncijfers/stadsdelen/15421/>.

Zuidoost is één van de drie stadsdelen² met het hoogste percentage minimahuishoudens, met als gevolg dat ruim een derde van de jeugd in Zuidoost onder de armoedegrens opgroeit.³ Jongeren én ouders geven aan dat gebrek aan geld invloed heeft op hun vrijetijdsbesteding, niet altijd beschikken zij over voldoende middelen om lid te worden van een sportclub, of op dans- en muziekles te gaan.

Van alle jongeren in Amsterdam ervaart 12% enige mate van sociaal isolement. Surinaamse en Antilliaanse jongeren hebben meer dan gemiddeld het gevoel dat zij geen mensen hebben om echt mee te praten (15%). Gezien het hogere aantal Surinaamse en Antilliaanse jongeren in Zuidoost, ervaart ook een groter deel van deze jongeren enige mate van sociaal isolement. Psychosociaal scoren jongeren in Zuidoost lager dan gemiddeld in Amsterdam (SDQ-score). Ook eet de jeugd in Zuidoost iets onregelmatiger en sporten zij minder.

Jeugdbeleid in Zuidoost

'Investeren in ieder kind en iedere jongere zodat zij zich positief kunnen ontwikkelen'. Dat is één van de speerpunten van het jeugdbeleid van de gemeente Amsterdam⁴. Dit is ook het uitgangspunt van het beleidsprogramma *Jeugd* van Stadsdeel Zuidoost, waar tevens wordt ingezet op extra ondersteuning aan kinderen en jongeren die belemmerd worden in hun persoonlijke ontwikkeling.⁵ Een belangrijke invalshoek om dat te realiseren is het bieden van laagdrempelige opvoedingsondersteuning aan ouders van kinderen. Hoewel veel jeugd in Zuidoost gezond opgroeit, zijn er ook kinderen en jongeren die te maken hebben met onveilige thuissituaties. Zuidoost streeft ernaar om alle kinderen en ouders te bereiken die ondersteuning nodig hebben, zodat alle kinderen kansen krijgen op een gezonde ontwikkeling.⁶

Seksuele en relationele vorming

In 2007 is het stadsdeel Zuidoost gestart met het project *'Seksuele en relationele vorming'*.⁷ Dit omdat uit onderzoek onder ouders en jongeren in Zuidoost blijkt dat ouders het moeilijk vinden om met hun kinderen te praten over thema's als seksualiteit en seksuele weerbaarheid. Het project is gericht op zowel ouders als jongeren. Voor ouders wordt gewerkt aan ondersteuning en informatie, zodat zij structuur, veiligheid en ondersteuning aan hun kinderen kunnen bieden. In jongeren wordt geïnvesteerd via voorlichting over de mogelijkheden en risico's van seksuele relaties. Het project loopt nu drie jaar, tijdens de uitvoering blijkt dat de behoefte van ouders aan kennis over seksualiteit groter is dan verwacht. Maar ook blijkt uit de wisselende opkomst bij informatieavonden dat het voor ouders moeilijk is om over dit thema te praten. Voor jongeren in Zuidoost geldt dat er veel onderling verschillen zijn in seksuele kennis en ervaring. Jongeren geven aan niet vaak op een serieuze manier met andere over seks te kunnen praten, kunnen niet overal de vragen stellen die zij hebben.

² Nog uitgaande van de oude verdeling van 14 stadsdelen, de andere stadsdelen zijn Bos en Lommer en Geuzenveld-Slotermeer.

³ Gemeente Amsterdam, Dienst O+S. (2009). *De staat van de Jeugd. Jeugdmonitor Amsterdam 2009*. Amsterdam, september 2009: DMO.

⁴ Gemeente Amsterdam (2006). *Jong Amsterdam 2006-2010. Jeugd investeert in Amsterdam, Amsterdam investeert in Jeugd*. Beleidsprogramma Gemeente Amsterdam. Opgehaald op 14 april 2010 van http://www.zuidoost.amsterdam.nl/volg_het_beleid/maatschappelijke/jeugd.

⁵ Jong Zuidoost (2008). *Uitvoeringsprogramma integraal jeugdbeleid*. Halverwege 2006-2010. Opgehaald op 6 april van http://www.zuidoost.amsterdam.nl/volg_het_beleid/maatschappelijke/jeugd

⁶ NJi (2008). *Opvoeden doet ertoe! Opvoed- en opgroei-ondersteuning: de basis van een sluitende zorgstructuur in Amsterdam Zuidoost*. Utrecht: NJi. Opgehaald op 25 oktober 2010 van http://www.zuidoost.amsterdam.nl/volg_het_beleid/maatschappelijke/jeugd.

⁷ Stadsdeel Zuidoost (2010). *Opvoeden en opgroeien in Zuidoost*. Verslag van de werkconferentie over Liefde, Seksualiteit en Weerbaarheid op 7 oktober 2010. (*nog te verschijnen*)

Ook professionals van verschillende organisaties zijn betrokken bij het project. Zij constateren dat het soms moeilijk is om de juiste toon en houding te vinden om met ouders of jongeren te praten over dit onderwerp. En hoewel er op scholen wel seksuele voorlichting wordt gegeven, zien zij seksualiteit en seksuele weerbaarheid niet als kerndoel van het onderwijs. Ook reageren ouders soms angstig wanneer zij over deze thema's beginnen.

Speerpunt in het beleid gericht op seksualiteit en seksuele weerbaarheid is participatie van jongeren. Jongeren moeten zelf kunnen aangeven wat zij nodig hebben, welke vragen zij hebben en welke behoefte aan ondersteuning. Stadsdeel Zuidoost wil luisteren naar de jongeren en inspelen op hun behoeften. Verschillende initiatieven zijn dan ook ondersteund waarin jongerenparticipatie uitgangspunt is geweest, waaronder de theatervoorstelling *How To Make Love, Help mijn tiener is zwanger*⁸, de jongerenfilm *Just Like U*⁹ en de jongerenwebsite Bijmerenzo.nl. Op dit moment werkt Stadsdeel Zuidoost aan een samenvattend beleidsdocument waarin aanbevelingen worden gedaan op basis van de ervaringen die de afgelopen drie jaar zijn opgedaan. De komende jaren wordt dan ook verder gewerkt aan het vergroten van seksuele weerbaarheid onder jongeren in Zuidoost, waarbij zowel jongeren, ouders als professionals centraal staan. Accenten worden gelegd op de rol die basisscholen en het voortgezet onderwijs kunnen hebben op dit gebied, op welke manier liefde en seksualiteit onderdeel kan worden van het reguliere onderwijsprogramma. Daarnaast zal voorlichting gericht zijn op uitstel van ouderschap en de beschikbaarheid van laagdrempelige informatiepunten. Zowel zelforganisaties als reguliere instellingen worden betrokken bij de uitvoering van het beleid.

Kenniswerkplaats Tienplus

Zuidoost is één van de drie stadsdelen in Amsterdam die betrokken is bij de *Kenniswerkplaats Tienplus*. Doel van de werkplaats is om de preventieve pedagogische infrastructuur rondom migrantenouders en kinderen in de tienerleeftijd te verbeteren. In de periode van 10 tot 14 jaar verandert er veel voor zowel tieners als hun ouders. Tieners maken de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs, hun leefwereld wordt groter, ze krijgen nieuwe vrienden en vriendinnen. Dit kan voor ouders lastig zijn; hoeveel vrijheid te geven, hoe regie en controle in de opvoeding te houden? Juist in deze periode is er behoefte aan ondersteuning.¹⁰ Het huidige aanbod sluit echter niet altijd aan op de vragen en behoeften van migrantenouders, ouders en jeugd weten de weg naar instellingen als *Ouder en Kind Centra* moeilijk te vinden.¹¹ Ook worden deze instellingen gemeden uit vrees om gezag en macht over het eigen gezin te verliezen, om te maken te krijgen met professionals die onvoldoende kennis en respect hebben voor andere tradities, normen en waarden in de opvoeding dan in Nederland gebruikelijk is. Daarnaast kan schaamte over problemen in de opvoeding en ontwikkeling ouders én tieners weerhouden om steun en advies te zoeken.

Eén van de doelstellingen van de Kenniswerkplaats Tienplus is uit te zoeken hoe ondersteuning bij opgroeien en opvoeden voor migrantenouders en jongeren laagdrempelig aangeboden kan worden. Het project '*Educatief Jeugdtheater*' is een van de projecten waarin vertegenwoordigers van beleid, praktijk en onderzoek samenwerken om dat te realiseren. Stadsdeel Zuidoost heeft de afgelopen jaren diverse initiatieven ondersteund waarin theater een

⁸ ProFor (2010). 'Help mijn tiener is zwanger'. Verslag theaterproductie. Opgehaald op 16 november 2010 van <http://www.profor.nl/>.

⁹ URL: http://www.jongin.reimerswaal.nl/shownews.asp?xtitle=Jongeren+en+hun+verhaal%3A+Just+like+U++de+DVD&cat_id=-1&web_id=121&nws_id=1779.

¹⁰ Naber, P., Bijvoets, M. en Heerebeek, M. van (2009). *Ontwikkeling en opvoeding van Migrantenjeugd in Amsterdam. Gesprekken met tieners en ouders in Slotervaart, Zuidoost en Noord. Deelproject van de kenniswerkplaats Amsterdam Inclusief 10+ in het kader van Diversiteit in het Jeugdbeleid*. Amsterdam: Hogeschool Inholland.

¹¹ Distelbrink, M. mmv Essayah, O. en Tan, S. (2009). *Ondersteuning van opvoeders in Amsterdam Noord, Slotervaart en Zuidoost: beleid, praktijk en migrantenorganisaties*. Inventarisatie voor de Kenniswerkplaats Amsterdam Inclusief 10+. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

middel is om onderwerpen als seksualiteit, pesten, huiselijk geweld, gezondheid voor ouders en jongeren bespreekbaar te maken. Doel hiervan is ondersteuning op het gebied van opgroeien en opvoeden op een laagdrempelige manier aan te bieden aan ouders en jeugd. De vraag is welke effecten deze theaterprojecten hebben, of theater kan bijdragen aan het bespreekbaar maken van gevoelige onderwerpen tussen ouders en jongeren.

Onderzoek naar project seksualiteit JTSZO - HTML

Gekozen is om aan te sluiten bij een bestaand theaterproject in Amsterdam Zuidoost: de voorstelling HTML van Jeugdtheaterschool Zuidoost. In de voorstelling HTML (*How To Make Love*) staat het omgaan met seksualiteit centraal. Vijftien jongeren tussen de 15 en 19 jaar van JTSZO zijn betrokken bij dit project. Via wekelijkse bijeenkomsten en repetities, werken de spelers onder leiding van de artistiek leider toe naar een voorstelling over liefde en seksualiteit. De voorstelling is in oktober 2010 uitgevoerd op verschillende locaties in de stad. Doel van de voorstelling is het onderwerp seksualiteit bespreekbaar maken en de taboes en vooroordelen die er rond dit onderwerp heersen aan de orde stellen. Het stadsdeel komt vaak onder de aandacht van media waar het gaat om risicovol en grensoverschrijdend seksueel gedrag, zoals meisjes die voor geld of status seks hebben in kelderboxen. Maar wat is de realiteit? Hoe denken jongeren zelf over seks? De voorstelling is bedoeld voor jongeren, maar ook ouders en professionals.

HTML kan worden beschouwd als educatief jeugdtheater. De voorstelling is bedoeld voor jongeren en ouders, beoogt beide groepen te laten zien hoe jongeren omgaan met seksualiteit. Daarnaast kan de voorstelling bijdragen aan het voorkomen van seksueel risicogedrag. De spelers zelf zijn jongeren, hebben de voorstelling grotendeels zelf gemaakt, onder leiding van een artistiek leider van de Jeugdtheaterschool.

Doel- en vraagstelling

Doel van het onderzoek is om effecten van jeugdtheater op het gezond opgroeien en opvoeden van kinderen en jongeren inzichtelijk te maken. Dit project sluit aan bij een bestaand theaterproject van de Jeugdtheaterschool Zuidoost (JTSZO). Centrale vraag is:

Op welke manier kan educatief jeugdtheater bijdragen aan het bespreekbaar maken van opvoed- en opgroei kwesties tussen tieners en hun ouders en kan het een instrument zijn in opvoedingsondersteuning?

Als subvragen zijn geformuleerd:

- *Welke typen theaterprojecten voor tieners en hun ouders zijn er?*
- *Welke ervaringen zijn met deze projecten opgedaan, i.c. met specifieke groepen migrantenjongeren en hun ouders?*
- *Op welke manier en onder welke voorwaarden kan jeugdtheater een bruikbaar en aanvullend instrument zijn in opvoedingsondersteuning, i.c. in de communicatie tussen ouders en jongeren?*

Methoden van onderzoek

In de eerste plaats is er gezocht naar (internationale) voorbeelden van theaterprojecten met als doel het informeren en voorlichten van een bepaalde doelgroep en soms ook het realiseren van een gedragsverandering of bewustwording. Ook is geïnventariseerd welke onderzoeken er zijn die de effecten en effectiviteit van participatief en educatief theater hebben gemeten.

Daarnaast is gesproken met tien spelers van de voorstelling HTML van de Jeugdtheaterschool Zuidoost. Studenten Pedagogiek van Hogeschool Inholland hebben met de spelers gesproken over de meerwaarde die theater voor hen heeft. Gepland was om ook met ouders te spreken over de uitvoering van de voorstelling. Omdat de voorstelling later dan gepland is uitgevoerd en studenten gebonden waren aan hun afstudeerperiode, is dit niet gedaan. Daarnaast bleek het lastig om in de periode voorafgaand aan de voorstelling ouders te interviewen. Gesproken is met twee ouders over hoe zij het ervaren dat hun zoon of dochter een voorstelling maakt over liefde en seksualiteit. Gezien dit kleine aantal zijn alleen de interviews met jongeren geanalyseerd en wordt de meerwaarde van het jeugdtheater alleen beschreven vanuit het perspectief van jongeren.

De rapportage is als volgt opgebouwd

Allereerst wordt dieper ingegaan op het gebruik van theater als instrument voor voorlichting en gedragsverandering. Er worden nationale en internationale voorbeelden gegeven van theaterprojecten, tevens wordt stilgestaan bij de belangrijkste uitkomsten uit evaluaties van deze projecten. (2)

Daarna volgt informatie over de Jeugdtheaterschool. (3)

Vervolgens wordt verslag gedaan van interviews die zijn gehouden met jongeren van de Jeugdtheaterschool die de voorstelling *How To Make Love* (HTML) hebben gemaakt. (4)

Tot slot worden conclusies en aanbevelingen geformuleerd: op welke wijze kan educatief jeugdtheater bijdragen aan het bespreekbaar maken van opvoed- en opgroeiwesties tussen tieners en hun ouders? (5)

Achterliggende informatie over de Kenniswerkplaats Tienplus en verwijzingen naar documenten en website zijn in bijlagen opgenomen.

2. Educatief jeugdtheater: een ándere vorm van communicatie

Naast culturele vorming, kan jeugdtheater ook een bijdrage leveren aan talentontwikkeling en het gezond opgroeien van kinderen en jongeren. Doorgaans worden vragen en problemen die jongeren in hun ontwikkeling en opvoeding hebben op een verbale en problematiserende manier aan de orde gesteld. Gesprekken zijn voor volwassenen en professionals een gebruikelijke manier om te communiceren. Voor veel jongeren is dat juist niet het geval. Lastige kwesties laten zich niet altijd in woorden vangen, al helemaal niet wanneer het niet gewoon is om die thuis aan te kaarten. Educatief jeugdtheater kan een manier zijn waarmee tieners op speelse wijze de communicatie met ouders en andere opvoeders aangaan over de rol en steun die ze bij hun opvoeding en ontwikkeling verwachten.

Dit hoofdstuk gaat in op educatief theater als instrument. Allereerst wordt aangegeven wat educatief theater is en waar het doorgaans voor wordt ingezet. Vervolgens volgen er verschillende internationale en nationale voorbeelden van theaterprojecten, waarbij wordt ingezoomd op de opzet van de projecten, het beoogde doel en ook de effecten indien bekend. Tenslotte wordt aangegeven wat bekend is over de effecten van educatief theater en waar op te letten bij het opzetten van een theaterproject met een educatieve doelstelling.

Educatief theater

Met educatief theater worden alle voorstellingen en theaterprojecten bedoeld, die niet alleen ter vermaak dienen en aan culturele vorming doen, maar daarnaast ook een educatieve doelstelling hebben. In Zuid-Amerika, Afrika, de Verenigde Staten, Canada en Groot-Brittannië wordt educatief theater veel gebruikt bij gezondheidsbevordering en voorlichting, in het bijzonder om een gezonde leefstijl te propageren. Educatief theater wordt in de Verenigde Staten ook wel *Theatre in Education (TIE)* of *Theatre in Health Education (TEA)* genoemd. Canada spreekt van *Health Promoting Theatre*.¹²

Bij educatief theater wordt het publiek een spiegel voorgehouden. De acteur kan gewenst of alternatief gedrag vertonen wat van belang is om tot een gedragsverandering te komen.¹³ Theater helpt dan ook om persoonlijk bewustzijn te vergroten, wat weer een gedragsverandering kan stimuleren.¹⁴ Daarnaast is de kracht van educatief theater dat de persoonlijke betrokkenheid bij een thema door middel van theater kan worden vergroot¹⁵, betrokkenheid is een belangrijke voorwaarde voor een daadwerkelijke gedragsverandering.

Een ander kenmerk van educatief theater is dat het nauw aansluit bij de directe leefomgeving van een doelgroep¹⁶. Jongeren kunnen zich zo makkelijker identificeren en herkenning vinden bij een bepaald thema, waardoor hun interesse wordt gewekt en hun betrokkenheid bij een bepaald onderwerp wordt vergroot.

Vooraf voor gevoelige onderwerpen, zoals aids/hiv, seksualiteit, maar ook psychische problemen of middelengebruik kan theater een positieve uitwerking hebben op het *bespreekbaar* maken van deze onderwerpen.^{17 18} Dit soort thema's

¹² Nieuwenhuijzen, I. van (2002). *Bijvoorbeeld de liefde. Forumtheater bij voorlichting en educatie aan vluchtelingenjongeren*. Utrecht: Stichting Pharos.

¹³ Bandura, A. (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs: Prentice-Hall. In: NIGZ. Over de Grens.

¹⁴ Howard, L. A. (2004). Speaking Theatre / Doing Pedagogy: Re-Visiting Theatre of the Oppressed. *Communication Education*. Vol. 53, No. 3, July 2004, pp. 217-233.

¹⁵ Petty, R.E. & Cacioppo, T.J. (1986). The elaboration Likelihood Model of Persuasion. *Advances in Experimental Psychology*. No 19, pp. 123-277.

¹⁶ Martijn, C., Butte, D. en Voorham, T. (1993). Aids-Voorlichting aan Kaapverdianen: Voorlichting, verpakt in amusement. *Tijdschrift Gezondheidsbevordering*. 14:2. Aangehaald in: NIGZ. (nb). Over de Grens. *Jongens en meisjes op zoek naar elkaar, soms moet je grenzen over, soms ga je te ver*. Opgehaald op 14 oktober 2010 van http://w3.nigz.nl/docfiles/project_Overdegrens2.pdf.

¹⁷ Pelto, P.J. & Singh, R. (2010). Community Street Theatre as a Tool for Interventions on alcohol use and Other Behaviors related to HIV Risks. *Aids Behaviour*, 2010, 14, pp. 147-157.

¹⁸ Roberts, G., Somers, J., Dawe, J., Passy, R., Mays, C., Carr, G., Shiers, D. & Smith, J. (2007). On the Edge: a drama-based mental health education programme on early psychosis for schools. *Early intervention in Psychiatry*. 2007; 1: pp. 168-176.

zijn vaak moeilijk bespreekbaar met bijvoorbeeld familie of anderen in de directe leefomgeving, theater vergemakkelijkt de communicatie en verlaagt de drempel.¹⁹

Naast *voorlichting* en *informatieoverdracht* hebben veel educatieve theaterprogramma's ook als doel om het publiek (waaronder vaak jongeren) te laten *reflecteren op eigen handelen*, en soms ook daadwerkelijk een *gedragsverandering te realiseren*.

Voorlichting: On the Edge

In Groot-Brittannië is een theaterproject geëvalueerd, gericht op het voorlichten van jongeren tussen de 14 en 22 jaar op het gebied van psychose (On the Edge).²⁰ Het programma is gericht op vroege interventie en om kennis over het eerste stadium van psychose weer te geven, om het stigma rond psychose te ontcrachten en hulpverlening onder de aandacht te brengen. Door middel van 71 uitvoeringen op 51 scholen zijn in totaal 2.500 jongeren met het programma bereikt. Met behulp van vragenlijsten is onderzocht wat het effect is van dit programma, in hoeverre het theaterproject bijdraagt aan het overdragen van kennis en informatie over psychose bij jongeren en in hoeverre zij op de hoogte zijn van een hulpaanbod. Uit de evaluatie blijkt dat het programma op een drietal thema's een positief effect heeft gehad:

1. *'On the Edge' heeft de kennis over wat een psychose is en hoe hiermee om te gaan (hulp zoeken) verhoogd.*
2. *Het programma reduceert stigmatisering en discriminatie met betrekking tot mensen die een psychose hebben.*
3. *Kennis en acceptatie om hulp te zoeken is na de interventie gestegen bij de toeschouwers.*

Algemene conclusie is dan ook dat het theaterprogramma een bijdrage levert aan het verhogen van de kennis en het bewustzijn over wat een psychose is, en daarnaast ook de drempel verlaagd om professionele hulp te zoeken wanneer dit nodig is.

Voorlichting en gedragsverandering: RISHTA

In India is het programma genaamd RISHTA gevolgd en geëvalueerd.²¹ Het RISHTA project (Research and Intervention in Sexual Health: Theory to Action) is een vijfjarig programma, gericht op het veranderen van culturele normen, seksuele gezondheid, alcoholgebruik, seksueel risicogedrag en andere factoren die het verspreiden van hiv/aids kunnen beïnvloeden. Onderdeel van het programma was het straattheater. Acteurs van een hulporganisatie speelden de voorstelling op verschillende plaatsen in India. Belangrijk hierbij is dat de acteurs zoveel mogelijk leken op de lokale bevolking, zowel wat betreft kleding, maar ook met taalgebruik en dialect. Uit dit onderzoek blijkt dat het straattheater een grote rol heeft gespeeld in het overbrengen van informatie en voorlichting en ook gedrag van de bevolking heeft beïnvloed. In totaal geeft 90% van de mensen die de voorstelling heeft gezien aan de informatie die via het straattheater wordt overgebracht te hebben gebruikt om te kijken naar hun eigen (seksuele) gedrag.

Participatief theater: forumtheater

Participatief theater kan worden gezien als een specifieke vorm van educatief theater. Augusto Boal is de oprichter van wat nu forumtheater wordt genoemd. Deze Braziliaanse dramaschrijver, regisseur en theaterwetenschapper werkte vanaf eind jaren vijftig aan het zogenaamde 'Theatre of the Oppressed': het theater van de onderdrukten. Dit was een

¹⁹ Stephens-Hernandez, A., Livingston, J.N., Dacons-Brock, K., Craft, H.L., Cameron, A., Franklin, S.O., & Howlett, A.C. (2007). Drama-based education to motivate participation in substance abuse prevention. *Substance Abuse Treatment, prevention, and policy*. 2007, 2:11.

²⁰ Roberts, G., Somers, J., Dawe, J., Passy, R., Mays, C., Carr, G., Shiers, D. & Smith, J. (2007). On the Edge: a drama-based mental health education programme on early psychosis for schools. *Early intervention in Psychiatry*. 2007; 1: 168-176.

²¹ Peltó, P.J. & Singh, R. (2010). Community Street Theatre as a Tool for Interventions on alcohol use and Other Behaviors related to Hiv Risks. *Aids Behaviour*, 2010, 14, pp. 147-157.

concept van volkstheater, gericht op bewustzijntwikkeling van de arme bevolking.²² Boal kwam in 1980 naar Nederland, vanaf die tijd dringt de theatermethode door in Nederland en zijn er verschillende projecten opgestart.²³ Theaterscholen en dramaopleidingen werken met forumtheater, theatergezelschappen passen deze vorm van theater vooral toe bij basisscholen en het voortgezet onderwijs, om publiek bewust te maken van een bepaalde situatie en tot een gedragsverandering teweeg te brengen.

Forumtheater is doorgaans gericht op een bepaald maatschappelijk thema. Op basis van een gesignaleerd probleem of vraagstuk wordt een voorstelling geschreven waarin de hoofdpersoon iets probeert voor elkaar te krijgen, maar daar niet in slaagt. Medeacteurs zijn alleen met eigenbelang bezig en steunen de acteur niet. De voorstelling stopt wanneer het probleem is geëscaleerd. Dan is het woord aan het publiek, zij bepalen hoe de voorstelling verder gaat.

Professionele acteurs geven oplossingen voor een situatie, maar uiteindelijk is het het publiek die de oplossing uitspeelt.²⁴

Forumtheater: 'De liefde'

Voorbeeld van een project waarin deze vorm van participatief theater is toegepast is het programma 'De liefde', gericht op seksualiteit en seksuele weerbaarheid bij vluchtelingjongeren. De voorstelling is samen met een groep vluchtelingjongeren gemaakt en verschillende keren opgevoerd voor andere vluchtelingjongeren. Aan hen is gevraagd - zoals dit gaat bij deze vorm van theater - om halverwege de voorstelling zelf op het podium te komen en de voorstelling uit te spelen. Dit intensieve theaterproject is succesvol verlopen. Uit het project blijkt dat forumtheater een geschikte vorm te zijn om seksualiteit met vluchtelingjongeren te bespreken.²⁵

Kenniscentrum Formaat organiseert veel forumtheaterstukken. Een voorbeeld hiervan is het project *Home & Away*, dat van februari 2007 tot juni 2009 heeft gedraaid.²⁶ In dit theaterproject staan de thema's uitsluiting, pesten en discriminatie centraal. De voorstelling is bedoeld voor jongeren van 12-18 jaar, leerlingen van het voortgezet (speciaal) onderwijs en MBO. Er zijn voorstellingen uitgevoerd in het speciaal onderwijs en in Justitiële Jeugdinstellingen. Eerder heeft Formaat het project *Vieren* opgezet, waar criminaliteit, risicogedrag en recidive centraal staan. De dilemma's en situaties van vier jongeren rond het thema criminaliteit worden door acteurs gespeeld voor een publiek van leerlingen. Aan het publiek wordt gevraagd wat zij zouden doen wanneer henzelf zo'n situatie zou overkomen.

Theaterateliers

Een andere vorm van educatief theater zijn theaterateliers. In deze ateliers wordt in een aantal workshops met jongeren gewerkt aan participatie en empowerment op het gebied van een bepaald thema. Pesten en geweld zijn voorbeelden van thema's, maar bijvoorbeeld ook beroepskeuze, integratie en sociale vaardigheden. In de workshops wordt het thema onderzocht door middel van participatieve dramatechnieken. Jongeren werken hun eigen conclusies uit in de vorm van theaterscènes, die gepresenteerd worden aan het eind van het traject.²⁷

²² Nieuwenhuijzen, I. van (2002). *Bijvoorbeeld de liefde. Forumtheater bij voorlichting en educatie aan vluchtelingjongeren*. Utrecht: Stichting Pharos.

²³ Nieuwenhuijzen, I. van (1992). *Forumtheater in theorie en praktijk*. Zwolle: Drukkerij Coenradi.

²⁴ Rutten, E., Stams, G.J., Vloet, L. en Dekovic, M. (2003). *Jeugdsport en Morele socialisatie*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

²⁵ Nieuwenhuijzen, I. van (2002). *Bijvoorbeeld de liefde. Forumtheater bij voorlichting en educatie aan vluchtelingjongeren*. Utrecht: Stichting Pharos.

²⁶ Formaat (2009). *Home & Away. Forumtheater over discriminatie, uitsluiting en pesten*. Rapport over het effect van forumtheater in het onderwijs. Opgehaald op 12 april van <http://www.formaat.org/nl/activiteiten/forumtheater%20-%20Home&Away.php>

²⁷ <http://www.formaat.org/nl/activiteiten/participatie%20-%20theateratelierjongeren.php>.

Theaterbattles

Nog weer andere vormen van participatief en educatief theater zijn workshops, trainingen en Theaterbattles.²⁸ Deze worden georganiseerd door theaterscholen, soms in samenwerking met basisscholen en het voortgezet onderwijs en gekoppeld aan projecten. Door middel van improvisatietechnieken worden jongeren gestimuleerd om na te denken over bepaalde thema's en wordt gewerkt aan persoonlijke en sociale vaardigheden. Vaak is een eindvoorstelling gekoppeld aan dit soort trainingen en workshops. Zo is Improphondo in 2006 gestart met Theaterbattles. Twee groepen jongeren volgen wekelijks een cursus improvisatietheater, wat resulteert in een Theaterbattle. In de workshops leren de jongeren samenwerken en wordt gewerkt aan het verbeteren van sociale vaardigheden, zoals zichzelf durven en kunnen presenteren. Negatieve ervaringen die jongeren opdoen in hun leven komen in de workshops op een spelende manier aan de orde. De deelnemende jongeren geven voorstellingen in theaters, buurtcentra. Theaterbattle is gestart met groepen jongeren in Amsterdam Oost en West. Vervolgens is dit uitgebreid naar Amsterdam Noord, Centrum en Amsterdam Zuidoost en andere steden: Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Den Bosch.

Effecten en resultaten van educatieve theaterprojecten

Educatief theater is een handzaam en bruikbaar instrument om zaken - met name gevoelige onderwerpen - aan de orde te stellen. Zeker voor jongeren is theater een aansprekende vorm van kennisoverdracht. Jongeren kunnen zich identificeren met personages, worden actief betrokken en ook gemotiveerd om te reflecteren op eigen gedrag en na te denken over normen en waarden. Wat het effect van participatief theater is, is echter moeilijk meetbaar.

Over de Grens

Een concreet voorbeeld van educatief theater als instrument om voorlichting aan jongeren te geven is de door de GGD Rotterdam opgezette voorstelling 'over de grens' in de jaren negentig, waarbij theater als middel is ingezet om de (seksuele) gezondheid van jongeren te bevorderen.²⁹ Expliciete doelstelling van dit programma was om seksueel geweld bij jongeren met verschillende culturele achtergronden te voorkomen.

Uit evaluaties blijkt dat het theater een groot succes was vanwege de peerbenadering. De voorstelling versoepelde het praten over het onderwerp voor zowel docenten als leerlingen. Door middel van een vragenlijst, een test en een controlegroep is onderzocht of er bij de jongeren die de voorstelling hadden gezien sprake is van kennisvermeerdering, daarnaast ook of er een positieve verandering was in de houding van jongeren ten aanzien van grensoverschrijdend gedrag. Het project lijkt voornamelijk een positieve invloed te hebben op het kennisniveau en de sociale norm ten aanzien van seksueel misbruik. Aan het beïnvloeden van het gedrag van de jongeren is slechts gedeeltelijk voldaan, dit kan deels worden verklaard doordat er maar vier lessen van een uur waren.

De methode die veelal gebruikt wordt om het effect van theaterprojecten te meten, is het afnemen van vragenlijsten voor en na het zien van een voorstelling. Het Verwey-Jonker Instituut heeft in 2006 het project *Vieren* gevolgd, een voorstelling over criminaliteit en risicogedrag op scholen en JJI's. Onderzocht is in hoeverre het project bijdraagt aan bewustwording en gedragsverandering bij de jongeren die de voorstelling hebben gezien en bijgewoond.³⁰ Duidelijk is dat jongeren zich goed kunnen identificeren met de personages en dat de scènes herkenbaar zijn. Er zijn echter geen significante verschillen in de zienswijze en het gedrag van jongeren na de voorstelling.

²⁸ www.inprophondo.nl.

²⁹ NIGZ (nb). *Over de Grens. Jongens en meisjes op zoek naar elkaar, soms moet je grenzen over, soms ga je te ver*. Opgehaald op 14 oktober 2010 van http://w3.nigz.nl/docfiles/project_Overdegrens2.pdf.

³⁰ Mak, J., Steketee, M. en Tan, S. (2006). *Vier je mee...? Forumtheater als bijdrage aan de morele ontwikkeling van jongeren*. Verwey-Jonker Instituut, 2006.

Captain Clean

Voorbeeld van een geëvalueerd theaterprogramma met een voorlichtend karakter, is het programma *Captain Clean*, een theatervoorstelling over drugsgebruik, ingezet op junior en senior high schools in Chicago.³¹ Uit evaluatie blijkt dat het theater een mooie aanvulling is op het bestaande programma, leerlingen worden meer bij de les betrokken, hun interesse voor het thema wordt gewekt en de voorstelling motiveert hen om meer te leren over dit onderwerp. Daarnaast vormt de voorstelling een setting voor een betekenisvolle dialoog in groepsdiscussies.

Op welke manier is educatief theater effectief? Waarop te letten? Gebruikmakend van eerder onderzoeken blijken de volgende punten relevant om rekening mee te houden bij de opzet en evaluatie van een theaterproject met een educatief doel, mogelijk participatieve opzet:

- Uit verschillende onderzoeken en theaterprojecten blijkt dat theater voor gevoelige onderwerpen een krachtige methode is. Onderwerpen die moeilijk bespreekbaar zijn kunnen op deze manier onder de aandacht gebracht worden.^{32 33}
- Om effect te hebben is het belangrijk dat het stuk aansluit bij de doelgroep. Het publiek moet zich kunnen identificeren met de acteurs. Dit gebeurt door taalgebruik, uiterlijk, maar bijvoorbeeld ook door leeftijd. Door het publiek zelf ook een rol te geven in het theaterstuk is het nog makkelijker voor personen om zicht te identificeren.³⁴
- Wanneer theater als doel heeft om voorlichting te geven, mogelijk ook gedrag te veranderen of het publiek te laten reflecteren op eigen handelen is evaluatie en het bespreken van de voorstelling naderhand belangrijk.³⁵
- Om de effectiviteit van de voorstelling te kunnen meten is een voor- en eindmeting essentieel. Daarbij moet deze informatie ook zorgvuldig gedocumenteerd worden. Veelal worden er vragenlijsten voor en na de voorstelling afgenomen. Deze voorstellingen helpen om het effect van de voorstelling goed te kunnen meten.

³¹ Safer, L.A. Harding, C.G. (1993). Under pressure program: using live theatre to investigate adolescents' attitudes and behavior related to drug and alcohol abuse education and prevention. *Adolescence*: 1993 Spring; Vol. 28 (109), pp. 135-48.

³² Stephens-Hernandez, A., Livingston, J.N., Dacons-Brock, K., Craft, H.L., Cameron, A., Franklin, S.O., & Howlett, A.C. (2007). Drama-based education to motivate participation in substance abuse prevention. *Substance Abuse Treatment, prevention, and policy*. 2007, 2:11.

³³ Pelto, P.J. & Singh, R. (2010). Community Street Theatre as a Tool for Interventions on alcohol use and Other Behaviors related to HIV Risks. *Aids Behaviour*, 2010. 14, pp. 147-157.

³⁴ Howard, L.A. (2004). Speaking Theatre / Doing Pedagogy: Re-Visiting Theatre of the Oppressed. *Communication Education*. Vol. 53, No. 3, July 2004, pp. 217-233.

³⁵ Roberts, G., Somers, J., Dawe, J., Passy, R., Mays, C., Carr, G., Shiers, D. & Smith, J. (2007). On the Edge: a drama-based mental health education programme on early psychosis for schools. *Early intervention in Psychiatry*. 2007; 1: 168-176.

3. Jeugdtheaterschool Zuidoost

Jeugdtheaterschool Zuidoost (JTSZO) verzorgt theater en danslessen voor kinderen en jongeren van 6 tot 18 jaar. Theater en dans komen tot uiting in het organiseren van projecten en voorstellingen op verschillende niveaus en voor verschillende leeftijdsgroepen worden ontwikkeld.³⁶ In 2010 bestaat de jeugdtheaterschool 10 jaar. Met de jaren is de organisatie steeds groter geworden en inmiddels verhuisd naar de locatie Bijlmerparktheater. Om zo goed mogelijk aan te sluiten bij verschillende groepen kinderen en jongeren, vinden er ook theater en danslessen plaats op locaties in het stadsdeel, zoals in schoolgebouwen en activiteitencentra. JTSZO verzorgt lessen in de Bijlmer, Venserpolder, Gaasperdam en Reigersbos. De kracht van JTSZO is om thema's als huiselijk geweld, seksualiteit, vrijetijdsbesteding en schoolzaken en de problemen die zich hier voor kunnen doen op een toegankelijke, soms humoristische manier aan de orde te stellen. Dit stimuleren zij door jongeren aan te spreken op hun talent en creativiteit, door niet te problematiseren. Door thema's aan de orde te stellen in voorstellingen 'met een lach en een traan'.³⁷

In 2009 heeft de Jeugdtheaterschool Zuidoost een project genaamd 'Home-Run' gedraaid. Deze voorstelling maakte onderdeel uit van de publiekscampagne Geweld(ig) in Huis, van het stadsdeelbestuur van Amsterdam Zuidoost. Twaalf jongeren van de Jeugdtheaterschool Zuidoost hebben onder begeleiding een voorstelling gemaakt waarin hun eigen ervaringen en meningen, maar ook feiten vooroordelen en verhalen over huiselijk geweld aan de orde kwamen. De voorstelling is vier keer uitgevoerd, voor jongeren, ouders, docenten en andere belangstellenden.

Samenwerking met scholen en organisaties in Zuidoost

JTSZO werkt samen met onderwijsinstellingen en andere partners, maakt gebruik van verschillende speellokalen van basisscholen en het voortgezet onderwijs en is aanbieder van cursussen in het kader van de Brede School. Op de *Openbare Scholengemeenschap Bijlmer* biedt JTSZO voor de boven- en onderbouw na schooltijd theater en dans aan, daarnaast wordt ook gewerkt aan schoolvoorstellingen met leerlingen. Studenten van het ROC lopen stage bij JTSZO. Er zijn samenwerkingsverbanden met de *Weekendschool Zuidoost* en ook met andere theatergroepen. Op deze manier streeft de theaterschool ernaar om aan te sluiten bij de samenleving en aandacht te hebben voor de leefwereld van jongeren (en hun ouders) in Zuidoost.

HTML (How To Make Love)

Na de educatieve theatervoorstelling Home-Run heeft JTSZO dit jaar gewerkt aan de voorstelling 'How To Make Love' (HTML). De voorstelling is - onder leiding van de artistiek leider - gemaakt en gespeeld door vijftien jongeren tussen de 16 en 20 jaar. De voorstelling is in de maanden september en oktober vier keer uitgevoerd op verschillende plaatsen in Amsterdam, voor zowel ouders, jongeren, als ook professionals en andere geïnteresseerden. Centraal staat het thema seksualiteit. HTML gaat over de bespreekbaarheid van seksualiteit en de taboes die er op dit onderwerp heersen. Jongeren hebben veel vragen over dit thema, maar waar kan je die stellen? Hoe (en met wie) bespreek je dat? Verschillende dilemma's, problemen en situaties rond liefde, seksualiteit en weerbaarheid komen aan bod.

³⁶ www.jeugdtheaterschoolzuidoost.nl

³⁷ Jeugdtheaterschool Zuidoost. (2009). Dvd van het project Home-Run.

4. Interviews met spelers van HTML

Met tien jongeren van de Jeugdtheaterschool Zuidoost die spelen in de voorstelling HTML is gesproken over wat de voorstelling volgens hen bijdraagt aan het bespreekbaar maken van seksualiteit tussen jongeren en ouders. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen weergegeven.

Afname interviews

De interviews zijn afgenomen door twee vierdejaarsstudenten Pedagogiek van Hogeschool Inholland. De studenten zijn begeleid en getraind in het afnemen van interviews door een onderzoeker van het lectoraat Leefwerelden van Jeugd³⁸, tevens intensief begeleid door een docent van de opleiding. Voorafgaand aan de interviews met jongeren is ook gesproken met de artistiek leider van de voorstelling HTML, zodat er al een beeld was van doel en opbouw van de voorstelling. Tevens heeft de artistiek leider bemiddeld in het contact tussen studenten en de spelers van HTML.

De interviews met jongeren zijn afgenomen in de maanden april, mei en juni 2010, zowel bij JTSZO, maar ook bij jongeren thuis. Aan de jongeren is gevraagd wat zij vinden van de Jeugdtheaterschool, of ze weleens praten met ouders over onderwerpen als school, vrijetijdsbesteding en seksualiteit. En of de voorstelling een bijdrage levert aan het bespreekbaar maken van het thema liefde en seksualiteit met ouders. De individuele gesprekken zijn opgenomen met een voicerecorder en daarna verbatim uitgewerkt door de studenten. De vragenlijst is te vinden in bijlage 2. Onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut en Hogeschool Inholland hebben de interviews geanalyseerd. De jongeren werkten graag mee met het onderzoek, vonden het leuk om over zichzelf en de voorstelling te vertellen.

De studenten hebben de jongeren geïnterviewd en daarnaast een aantal repetities bijgewoond. Door het bijwonen van de repetities is er ook meer inzicht in de manier waarop de voorstelling tot stand is gekomen.

Achtergrondkenmerken jongeren

De geïnterviewde jongeren zijn tussen de 16 en 20 jaar oud. Vijf jongeren zitten op het mbo, twee jongeren op het vwo, één jongere op de havo, één op het hbo en één jongere (19 jaar) volgt momenteel geen onderwijs. In vergelijking met andere projecten van JTSZO en de gemiddelde leeftijd van de spelers, is dit een vrij oude en ook ervaren groep spelers. JTSZO heeft hier bewust voor gekozen gezien het thema liefde en seksualiteit.

De thuissituatie van de jongeren verschilt. Van vier jongeren is bekend dat hun ouders gescheiden zijn. Zeven jongeren wonen thuis (bij hun vader en moeder, of bij één van de twee), twee jongeren wonen zelfstandig en één jongere woont deels bij vader en deels bij moeder. Van vijf jongeren is bekend dat zij in Zuidoost wonen, ook woont een jongere in Amsterdam West en één in Amsterdam Centrum. Hoe lang de jongeren al bij de Jeugdtheaterschool Zuidoost zitten verschilt van een tot veertien jaar. Een deel is eerder betrokken geweest bij het project Home-Run (over huiselijk geweld). Vijf jongeren zijn via school in aanraking gekomen met JTSZO, drie jongeren zijn via hun ouders aangemeld, één jongere via een danslerares en één jongere doordat JTSZO een workshop had gegeven.

³⁸ URL: www.kenniskringjeugd.nl

Ervaringen met JTSZO

Alle jongeren zijn erg positief over de Jeugdtheaterschool Zuidoost. Ze vinden het leuk om met theater bezig te zijn en zien het als een prettige vrijetijdsbesteding. Twee jongeren hopen via JTSZO ook in aanmerking te komen voor een vervolgopleiding op het gebied van theater. De meeste spelers zien JTSZO als 'gewoon heel leuk'. Enkele jongeren geven aan dat het theater hen zelfverzekerder heeft gemaakt en dat ze zich nu makkelijker kunnen uiten. Ook vertellen twee jongeren dat zij nu 'lekker gek' kunnen doen, minder bang zijn over wat anderen van hun denken, dat ze geleerd hebben dat iedereen anders is en dat ook mag zijn. Ook over de begeleiding zijn de spelers erg te spreken. De begeleiders zijn streng als het nodig is, maar sluiten goed aan bij de leefwereld van de jongeren en stimuleren hen ook.

Van improvisatie, naar repetitie, naar HTML

Door het bijwonen van de repetities wordt zichtbaar hoe de voorstelling HTML tot stand is gekomen, hoe de jonge spelers hun eigen ervaringen inbrengen in het stuk en improviserend meeschrijven aan het script. Gedurende zes maanden hebben elf spelers samen met de artistiek leider en trainers intensief gewerkt aan de voorstelling. De jongeren zijn minimaal één keer per week bij elkaar gekomen om te brainstormen over de inhoud van de voorstelling met betrekking tot de thema's liefde en seksualiteit. Persoonlijke verhalen zijn het uitgangspunt van de voorstelling. Ter ondersteuning van het denkproces hebben de jongeren van de begeleiders opdrachten meegekregen. Uiteindelijk heeft de artistiek leider in samenwerking met de jongeren op basis van de ervaringen en improvisatie van de jongeren een script geschreven. De spelers hebben met veel plezier gewerkt aan HTML. Een speler vertelt dat zij het erg prettig vindt dat er wordt gewerkt vanuit persoonlijke ervaringen en er niet een voorbedacht script is opgelegd:

“Door eigen ervaringen in te brengen is het interessanter, het geeft meer het gevoel van toneel, je gaat je meer inzetten, je voelt meer emoties, meer emotionele waarde.”

Daarnaast geven de spelers aan dat de hechte groep een voorwaarde voor succes is geweest. Er is een hechte vertrouwensband tussen de spelers en de begeleiders. Vertrouwen is nodig, in het bijzonder omdat het om een gevoelig en moeilijk bespreekbaar onderwerp gaat.

“Je trekt langer met elkaar op. Je vertelt elkaar makkelijker persoonlijke verhalen. Je hoeft niet bang te zijn dat het naar buiten komt.”

De spelers van HTML hebben verschillende culturele achtergronden, wat volgens de jongeren meerwaarde heeft. Naast herkenning is er een diversiteit aan perspectieven, wat nieuwe inzichten biedt. Een Surinaamse jongen geeft als voorbeeld dat seksualiteit binnen zijn cultuur veel minder bespreekbaar is dan bij een speler met een Nederlandse achtergrond. Die verschillende perspectieven zijn daardoor ook in de voorstelling verwerkt.

De spelers zijn erg tevreden over de begeleiders van de voorstelling, die veel ruimte geven om eigen ervaring en visie in te brengen. Daarbij hebben ze oog voor de jongeren; ze worden aangemoedigd hun verhaal te vertellen, maar zonder dat het te persoonlijk en confronterend wordt.

“Ze vragen je niet op de man af, vertel je verhaal maar. Nee, ze vragen eerst, wat zie je om je heen? Komt het in je omgeving voor? Daarna, hoe kijk jij daartegen aan? En veel later 'heb jij iets meegemaakt wat je met ons wilt delen?'.”

Ook is het prettig dat de begeleiders onbevooroordeeld zijn, met een open blik luisteren naar wat jongeren willen vertellen.

“Ze staan er niet van te kijken als je iets apart vertelt, maar stellen je op je gemak.”

Praten over seksualiteit

De voorstelling HTML gaat over hoe hedendaagse jongeren met seks omgaan, welke vragen zij hebben en wat er speelt op dit gebied. Aan de spelers is gevraagd of zij zelf wel eens met andere praten over liefde en seksualiteit, en of het onderwerp tussen jongeren onderling en ouders en jongeren bespreekbaar is. Spelers beantwoorden deze vraag erg verschillend.

Een deel van de spelers geeft aan zelf weinig moeite te hebben met praten over liefde en seksualiteit. Ze geven aan dat het er nou eenmaal bij hoort en het belangrijk is om erover te praten. Zowel met vrienden en leeftijdsgenoten, als ook met ouders hebben zij het over deze onderwerpen.

“Nee, eigenlijk niet ik ben niet zo moeilijk daarover. Ik heb liever dat je er vrij over praat dan dat je het zo geheimzinnig doet want daar heeft niemand wat aan.”

“Er zijn altijd wel dingen die je niet bespreekt, maar ik kan alles vertellen aan mijn ouders.”

Deze jongeren kunnen dan wel openlijk over seksualiteit praten met hun ouders, maar dat wil niet zeggen dat zij alles bespreken. Zo geeft een meisje aan dat zij het niet in detail met haar moeder bespreekt, dat doet ze liever met vriendinnen. En toen een jongen een vriendinnetje kreeg, sprak hij daarover openlijk met zijn ouders. Zijn moeder begon ook over condooms, maar daar is het wel bij gebleven.

Een deel van de spelers geeft aan niet zo gemakkelijk met ouders over liefde, seksualiteit en relaties te praten. Volgens hen praten maar weinig jongeren met hun ouders hierover, is het toch wel een taboe. Ouders geven wel seksuele voorlichting, maar weten niets van het seksuele gedrag van hun kind. Jongeren geven ook aan dat zij denken dat ouders niet *willen* weten dat hun kind ook seksuele ervaringen op gaat doen, om deze reden er ook niet over praten met hun kind. Een jongen geeft aan dat er bij zijn moeder thuis ook niet over seks gesproken werd, ouders hebben geen voorbeeld hoe en op welke manier met hun kind over seks te praten. Hij is zelf van Surinaamse afkomst, volgens hem wordt er in zijn cultuur moeilijker over dit soort onderwerpen gesproken.

“Mijn moeder bijvoorbeeld, die is heel streng opgevoed en heeft nooit seksuele voorlichting gehad. ‘als je naar mannen kijkt wordt je zwanger’, dat is het enige wat tegen haar is gezegd. Die heeft gaandeweg moeten zoeken van wat is het nou. Ze heeft mij gekregen toen ze 21 was, ook niet gepland of zo. Ik denk dat het belangrijk is om er gewoon openlijk over te praten om misverstanden of ‘ongelukjes’ te voorkomen.”

Zelf praat hij met anderen gemakkelijk over seks, maar thuis liever niet.

“Nee, ik hoef echt niet met mijn moeder... ik hoef echt niet naar mijn moeder te gaan van hé mam (...). Met me broertjes en me zusje praat ik van ‘hé, heb je een vriendje, wat heb je gedaan’, maar met me moeder of tantes, nee.”

Hij twijfelt ook of hij zijn familie vraagt om naar de voorstelling te komen kijken. In ieder geval praat hij thuis niet over HTML, wat ze spelen en waar hij mee bezig is.

Enkele spelers menen dat het ook om een 'generatieverschil' gaat, waardoor het thema thuis niet altijd bespreekbaar is. Seks is voor jongeren veel normaler geworden, het hoort erbij. Ouders zijn op dat gebied met andere normen en waarden opgegroeid, waardoor jongeren niet snel met hun ouders over seksualiteit willen of kunnen praten.

“Nou ja ik bedoel vroeger of tenminste het milieu waar mijn ouders in leefden was het niet van toepassing dat je zoveel vriendinnen of exen hebt gehad, en ik heb zelf behoorlijk wat exen gehad, en dat is niet iets wat ik met mijn ouders kan bespreken.”

Het is ook niet nodig om liefde en seks met ouders te bespreken, als je er in ieder geval maar met *iemand* over kunt praten. Zolang het onderwerp goed bespreekbaar is met vrienden onderling is het niets aan de hand. Pas wanneer jongeren echt met niemand erover kunnen spreken kan dit wel tot problemen of verkeerd gedrag leiden, denken ze.

“Ik denk dat als je echt met niemand erover kan praten dan is het erg, want dan weet je eigenlijk ook niet meer wat normaal is met experimenteren en wat niet. En waar je grenzen liggen. Dat leer je door er met anderen over te praten.”

“Als ouders er niet voor open staan dan lukt het gewoon niet, dan zou je echt hulp van buitenaf moeten inbrengen om die ouders te overtuigen dat het normaal is om erover te praten. Maar er zijn ook heel veel culturen waar je er niet over kan praten en dan gebeurt het ook niet.”

Doel van de voorstelling

Eenzijds geven de spelers aan dat het onderwerp goed bespreekbaar is tussen vrienden en leeftijdsgenoten onderling. Anderzijds menen zij wel dat er veel vooroordelen en verkeerde opvattingen zijn. Een aantal keren wordt genoemd dat jongeren tegenwoordig steeds jonger aan seks beginnen om erbij te horen. Dat het 'niet stoer' is om nog maagd te zijn.

“Nou ik merk dat mensen bij mij in de klas zoiets hebben van ‘Hey shit, ik ben bijna zeventien en ik ben nog steeds maagd, ik moet wel echt opschieten’.”

Ook geven twee spelers aan dat er met name in Zuidoost ook verhalen de ronde doen over breezersletjes (seks in ruil voor geld of spullen), seks in kelderboxen en dat soort wilde verhalen. Dat voor sommige jongeren dit 'normaal' lijkt te zijn. In de voorstelling willen ze dan ook graag allerlei opvattingen en situaties bespreekbaar maken, waardoor jongeren stil staan bij hun seksuele ontwikkeling en nadenken over hun eigen grenzen.

De spelers vinden dat de voorstelling HTML vooral voor jongeren bedoeld is, dat deze op een luchtige manier seksuele voorlichting geeft, taboes en ongemakkelijke situaties aan de orde kan stellen. Een meisje geeft aan dat veel voorlichting erg vóórschrijvend van aard is: gebruik condooms, vrij veilig, begin niet te vroeg, etc. HTML stelt geen normen op over wat jongeren wel en niet kunnen doen, maar heeft als doel discussie en bewustwording te bewerkstelligen. Volgens de jongeren is het uiteindelijke doel van de voorstelling het realiseren van seksuele weerbaarheid onder jongeren.

“Er zijn al genoeg voorlichtingen van seks doe het veilig en begin aub niet. Wij laten gewoon zien van ‘hee, het is er gewoon’, dit zijn de gevaren en ga er gewoon verstandig mee om.”

“Want dat is ook juist wat we duidelijk willen maken, van hoe erg zijn die mediaverhalen nou eigenlijk? Wat is nou normaal en wat niet, waar gaat het te ver? Ik denk op zich dat je zo’n stuk kan bespreken met het publiek.”

Daarnaast willen de spelers met HTML jongeren ook een soort tips geven hoe zij om kunnen gaan met zaken die met seks te maken hebben.

“Doel van de voorstelling is om jongeren bekend te maken met seksualiteit. Problemen die er spelen, hoe je ermee om kan gaan.”

Eén meisje geeft aan dat een doelstelling specifiek voor ouders gericht is op het aandragen van voorbeelden, dat ze laten zien hoe ouders kunnen reageren wanneer hun kind over seks begint, waardoor ze ideeën kunnen krijgen hoe ze hun kinderen voor kunnen lichten.

“In het stuk is het ook de bedoeling dat we laten zien van hoe ouders erop kunnen reageren, hoe ouders misschien ideeën kunnen krijgen door het toneelstuk om hun kinderen voor te lichten.”

Meerwaarde van educatief theater

Er kan onderscheid worden gemaakt in wat de meerwaarde voor de spelers zelf is geweest en wat volgens hen de meerwaarde is voor het publiek: ouders en jongeren. Duidelijk is dat de spelers de voorstelling zelf erg waardevol vinden voor hun eigen ontwikkeling en het hen ook heeft geholpen om makkelijker te praten over het thema seksualiteit. Met vrienden weliswaar, want met ouders willen ze hier liever nog steeds niet over praten.

Aan jongeren is ook gevraagd naar de waarde van de voorstelling voor ouders en jongeren. Vrijwel alle spelers vinden dat educatief theater, in het bijzonder de voorstelling HTML een groot maatschappelijk nut heeft. De grootste kracht van theater is volgens hen dat moeilijk bespreekbare onderwerpen, zoals seksualiteit, maar ook drugsgebruik of geweld, op een luchtige en humoristische manier onder de aandacht worden gebracht.

“Het slaat bij jongeren meer aan, want als je bijvoorbeeld één of andere les op school krijgt daarover, dan krijg je snel van ‘o een les, een opdracht, wat stom’. Maar als je naar het stuk kijkt, er worden serieuze onderwerpen aangekaart en je kunt tussendoor lachen, dan komt het veel beter aan denk ik.”

Veel voorlichting is erg serieus van aard, maar juist door humor in te brengen sluit het beter aan bij jongeren. Ook geven spelers aan dat jongeren zich kunnen identificeren met wat er op het toneel gebeurt, dat ze zich kunnen inleven. Dan komt de boodschap beter over dan wanneer een docent, voorlichtingsfolder of boek informatie geeft.

“Ik denk dat theater heel goed is om mensen te laten realiseren weet je wel, het is een soort scholing, dat er makkelijker over gesproken wordt.”

“Ik denk omdat theater toch wel dichtbij je staat, je zit er echt in... ik denk dat het veel kan helpen om meer bespreekbaar te maken, om allerlei onderwerpen aan te kaarten.”

Communicatiemiddel tussen ouders en kinderen?

Of de voorstelling bijdraagt aan het bespreekbaar maken van het onderwerp seksualiteit tussen jongeren en ouders, daarop geven de spelers geen eenduidig antwoord. Een paar denken dat de voorstelling toch vooral voor jongeren is bedoeld, dat de voorstelling voor sommige ouders misschien ook wel te heftig is.

“Het stuk kan voor sommige gezinnen helpen, maar voor Surinaamse gezinnen toch een te groot taboe.”

Deze spelers geven aan dat seks een taboe is om over te praten. Dat ze er zelf ook al moeite mee hebben om de voorstelling aan hun ouders te vertonen. Een jongere merkt op dat hij denkt dat de voorstelling kan helpen om het thema seksualiteit onder de aandacht te brengen bij ouders, dat het helpt om ouders inzicht te geven hoe seksualiteit leeft onder jongeren. Echter betekent dit niet dat hij zijn moeder naar de voorstelling laat komen.

“En wat het is, mijn moeder komt kijken en we hebben het thuis nooit over dat. Nooit! En weet je wat het is, mijn moeder die denkt van, oké ze hebben het over dat onderwerp, ze vraagt wel van hoe gaat het met toneel en wat doe je, maar ik draai er altijd om heen en ik ga er gewoon voor zorgen dat mijn moeder niet kan komen en daarom plan ik gewoon, ik plan gewoon niet meer in dat boek zeg maar, ja ik weet niet, het is gewoon niet mijn onderwerp.”

Een andere jongen geeft ook aan dat hij er een beetje moeite mee heeft dat zijn ouders dit stuk gaan zien, dat hij dan een bepaalde rol moet spelen en zich daar naar zijn ouders toe voor schaamt:

“Eh ik had er wat moeite mee moet ik eerlijk zeggen, het is eh, ja in ook me ouders gaan het stuk zien, ja en als je dan een rol moet spelen met een hele seksuele kleur zeg maar dan eh, is het toch wel een beetje earthquake maar goed, eh voor de rest zie ik het hartstikke zitten, hartstikke leuk.”

Enkele spelers vinden wel dat de voorstelling een positief effect kan hebben in de communicatie met betrekking tot seks tussen ouder en kind. HTML helpt omdat ouders niet weten wat er speelt en dat ook niet bespreken met hun kind. Door de voorstelling kunnen ouders gewoon zien wat er speelt. Een jongen merkt op dat praten over seks daarna misschien niet makkelijker is, maar ook niet alles hoeft besproken te worden:

“Weetje, eigenlijk is het gewoon perfect voor ouders die geen seksuele voorlichting durven te geven. Moeten gewoon hun dochter meenemen, en dan hoeft je niets te zeggen, gewoon naar het toneelstuk kijken.”

Ouders en jongeren krijgen door middel van de voorstelling de gelegenheid om over het thema te praten en te discussiëren. Doordat HTML niet 'zwaarwichtig' is, maar juist met humor aandacht vraagt voor een bepaald vraagstuk, is dit volgens de jongeren een toegankelijke manier om met ouders het thema seksualiteit te bespreken.

Een jongere geeft aan dat het zinvol is om te reflecteren na afloop van de voorstelling. Ook twee andere spelers geven aan het belangrijk vinden dat het publiek na de voorstelling altijd naar hen toe kan komen met reacties, en wanneer er vragen zijn.

“Nou sowieso als je een schoolvoorstelling hebt dan wordt er altijd na afloop van de voorstelling een reflectie in de klas, dus dan wordt erover gepraat, ehm voorstellingen in theaters, daar zit geen vaste reflectie achter, tenminste dus, ik denk dat die reflectie heel zinvol zou zijn, dus gaat er een groep naar toe moet er zeker een reflectie worden gedaan, want anders is het voor misschien voor sommige mensen niet helemaal duidelijk dat kan altijd. Maar ehm ja dat zou misschien ook iets kunnen zijn van voor de voorstelling om er na afloop over te praten.”

Uitvoering van de voorstelling

HTML is vier keer uitgevoerd, zowel in Zuidoost als in theaters in andere stadsdelen van Amsterdam. Met name ouders, familie, klasgenoten en bekenden van de spelers zelf en van JTSZO hebben de voorstelling bezocht.

Daarnaast professionals, beleidsmedewerkers van het stadsdeel en overige geïnteresseerden in het thema liefde en seksuele voorlichting van jongeren. Er zijn video-opnamen gemaakt die gebruikt kunnen worden in een lesprogramma voor jongeren in het voortgezet onderwijs. Naar verwachting is deze video in het eerste kwartaal van 2011 beschikbaar.

5. Conclusies en aanbevelingen

Seksualiteit is een onderwerp dat moeilijk bespreekbaar is voor jongeren, zowel met vrienden als met ouders. HTML is onderdeel van het programma 'seksuele weerbaarheid' van stadsdeel Zuidoost. Doel van dit programma is om jongeren voorlichting te geven op het gebied van seksuele vorming, om daarmee seksueel risicogedrag te voorkomen. Doel van het onderzoek waarvan de resultaten in deze rapportage beschreven zijn, is om in beeld te brengen welke betekenis participatief theater heeft in het bespreekbaar maken van seksualiteit tussen ouders en jongeren. De hoofdvraag luidt dan ook als volgt:

Op welke manier kan educatief jeugdtheater bijdragen aan het bespreekbaar maken van opvoed- en opgroei kwesties tussen tieners en hun ouders en kan het een instrument zijn in opvoedingsondersteuning?

In dit hoofdstuk volgen de belangrijkste conclusies ten aanzien van de bruikbaarheid van educatief theater - in het bijzonder de voorstelling HTML - als instrument om de communicatie over seksualiteit tussen ouders en jongeren te verbeteren. Hieronder worden de conclusies aan de hand van de deelvragen weergegeven. Vervolgens volgen enkele aanbevelingen geformuleerd.

Welke typen theaterprojecten voor tieners en hun ouders zijn er?

Over theatervoorstellingen die gericht zijn op de communicatie tussen ouders en kind is weinig bekend. Wel zijn er veel voorbeelden van theaterprojecten die gericht zijn op het bespreekbaar maken van maatschappelijke thema's, zoals alcohol en drugsgebruik, crimineel of risicogedrag, psychosociale problemen, pesten en ook seksualiteit. Uit evaluatieonderzoek komt naar voren dat theater een bijdrage levert aan het bespreekbaar maken van deze onderwerpen en zowel een informatieve of voorlichtende rol kan hebben. Soms heeft een theaterproject ook tot doel om een gedragsverandering te realiseren, bijvoorbeeld het voorkomen van seksueel risicogedrag of aanspraak doen op het hulpverleningsaanbod wanneer nodig. Er is minder bekend over de effectiviteit van theater voor het realiseren van zulke gedragsveranderingen.

Een belangrijk onderscheid is dat tussen educatief en participatief theater. Bij participatief theater - vaak in de vorm van forumtheater - neemt interactie met het publiek een belangrijke plaats in. Het publiek wordt door acteurs betrokken bij het stuk, heeft invloed op hoe het stuk wordt uitgespeeld of mag zelf een deel in het stuk acteren. Theater kan echter ook een educatieve functie hebben, zonder dat er sprake is van interactie met het publiek. In dat geval wordt de voorstelling gespeeld door acteurs, maar zit er vaak een voor- en natraject bij waarin het stuk met de toeschouwers (bijvoorbeeld jongeren van het voortgezet onderwijs) wordt besproken en er reflectie plaatsvindt. Bij beide vormen kan voorlichting, preventie of gedragsverandering een doelstelling zijn.

De voorstelling HTML van de Jeugdtheaterschool Zuidoost kan worden gezien als een educatieve vorm van jeugdtheater. Educatief, omdat het stuk een educatieve waarde heeft en een maatschappelijk doel: seksualiteit bespreekbaar maken en lastige onderwerpen rond dit thema aan de orde stellen.

Welke ervaringen zijn er met educatief theater opgedaan?

Door middel van literatuuronderzoek is getracht een beter beeld te krijgen van educatief theater als instrument voor voorlichting en gedragsverandering. Ook zijn de zogenaamde 'good practices' in beeld gebracht: voorbeelden van theaterprojecten die zijn ingezet met als doel voorlichting te geven of gedragsverandering tot stand te brengen. Zowel educatief als participatief theater kan een handzaam instrument zijn waar het gaat om preventie of voorlichting bij moeilijk bespreekbare onderwerpen, zoals alcohol- en drugsgebruik, aids en hiv, psychische problemen en seksuele voorlichting. In het bijzonder voor jongeren is theater geschikt, omdat zij zich dan kunnen identificeren en inleven in het stuk. Identificatie en inleving is belangrijk omdat het hierdoor voor jongeren makkelijker is om er over na te denken hoe zij zelf ergens tegenover staan. Daarnaast worden zij bij forumtheater gedwongen om zelf met een oplossing te komen, om na te denken wat zij ergens van vinden en hoe zij hiermee om zouden gaan. Ander voordeel van theater is dat een serieus en moeilijk bespreekbaar onderwerp met humor kan worden gebracht, waardoor het praten over bijvoorbeeld seksualiteit, geweld of pesten makkelijker wordt. Ook kan theater worden ingezet als onderdeel van een breder voorlichtings- of preventief programma, om het onderwerp nog meer te laten leven bij de jongeren.

Op welke manier en onder welke voorwaarden kan educatief jeugdtheater een bruikbaar en aanvullend instrument zijn in opvoedingsondersteuning?

Uit verschillende onderzoeken en uit de gesprekken met jongeren van HTML komt naar voren dat theater een goed instrument is om onderwerpen bespreekbaar te maken voor jongeren. In de eerste plaats is de educatief theater bruikbaar om voorlichting te geven aan jongeren. Ten tweede kan educatief theater een ondersteunende functie hebben voor jongeren.

Of theater ook een geschikt instrument is om de bespreekbaarheid van seksualiteit tussen ouders en jongeren te bevorderen, kan op basis van dit onderzoek niet beantwoord worden. Daartoe moet ook de visie van ouders op het gebied van seksualiteit in beeld worden gebracht, alsook hoe zij de voorstelling ervaren. De voorstelling kan wel goed aansluiten bij de belevingswereld van jongeren, maar mogelijk voor ouders confronterend zijn.

Jeugdtheater kan van waarde zijn bij preventie- en voorlichtingsprogramma's en bijdragen aan gedragsverandering. Wanneer theater als instrument wordt ingezet, is het van belang om rekening te houden met een aantal voorwaarden. In de eerste plaats moet de voorstelling aansluiten bij de doelgroep. Jongeren moeten zich goed kunnen identificeren met de acteurs, daarnaast moet de voorstelling ook aansluiten bij hun leefwereld. Van participatief theater is bekend dat het aanslaat omdat jongeren zelf meedoen en hierdoor nadenken over hun persoonlijke situatie. Daarnaast wordt het meeste effect doorgaans bereikt wanneer educatief jeugdtheater onderdeel is van een breder programma. Zoals Boal het heeft verwoord in een voorwoord van een methodiek van Forumtheater³⁹: *'Neither this book nor the entire Theatre of the Oppressed is going to solve any major problem of our societies. Books are like keys, and a key does not open a door: it is only a tool to be handled by people who want to open that door.'* Bij een preventieprogramma kunnen dan ook eerst lessen op school worden gegeven, wordt de voorstelling voor- en nabesproken en krijgen leerlingen bepaalde opdrachten mee, naar aanleiding van het theater.

Uitvoeriger onderzoek is noodzakelijk om de vraag te beantwoorden in hoeverre de voorstelling een instrument is om de communicatie tussen ouder en kind te verbeteren. In de eerste plaats omdat nu alleen het perspectief van de jonge spelers in beeld is gebracht en niet dat van de ouders. Gedacht kan worden aan gesprekken of een enquête met

³⁹ Nieuwenhuijzen, I. van (2002). *Bijvoorbeeld de liefde. Forumtheater bij voorlichting en educatie aan vluchtelingenjongeren*. Utrecht: Stichting Pharos.

ouders en jongeren voor, en nadat zij de voorstelling hebben gezien. Voor- en nametingen (zo blijkt ook uit andere projecten) zijn essentieel om de waarde van een project in beeld te brengen.

Aanbevelingen voor het inzetten van educatief jeugdtheater als instrument in de ondersteuning van ouders en jongeren

- Educatief theater draagt vooral bij aan informatieoverdracht, indirect aan gedragsverandering. Wanneer de beoogd wordt seksualiteit bespreekbaar te maken, is vooraf duidelijkheid nodig waarom deze voorstelling in te zetten en op welke manier. Heeft de voorstelling vooral als doel om jongeren voor te lichten en jongeren bewust te maken? Of moet de voorstelling ook bijdragen aan het voorkomen van seksueel risicogedrag?
- Educatief jeugdtheater heeft het grootste effect wanneer de voorstelling zo goed mogelijk aansluit bij de leefwereld van jongeren. Ze moeten zich kunnen identificeren met de auteurs, de gespeelde situaties herkennen en ook op zichzelf kunnen betrekken. Het is dan ook van belang om voor de start van een theaterproject een duidelijk beeld te hebben van de doelgroep. Gesprekken met de doelgroep zelf, evenals inbreng van suggesties en ideeën van experts dragen daaraan bij.
- Voor- en nametingen zijn belangrijk om het effect van de theatervoorstelling te meten. Via vragenlijsten die door het publiek voorafgaand en na het zien van de voorstelling worden ingevuld, kan in beeld worden gebracht wat het publiek de meerwaarde van het theaterstuk vindt. Hiermee wordt inzichtelijk wat de voorlichtende functie van de voorstelling is. Ook groepsgesprekken kunnen dit inzicht en deze informatie geven. Of een theatervoorstelling ook bijdraagt aan gedragsverandering en ook preventief kan werken is tot op heden niet meetbaar gebleken.
- Tevens is een theatervoorstelling alleen niet voldoende voor het realiseren van een gedragsverandering. Uit onderzoek blijkt dat effecten groter zijn wanneer gelijktijdig - in meerdere settings - informatie en gedragsverandering bewerkstelligd wordt. Gedacht kan worden aan een programma in het voortgezet onderwijs waar een theatervoorstelling een onderdeel van is.

Specifieke aanbevelingen voor het stadsdeel Zuidoost en JTSZO

- Voor- en nametingen zijn essentieel om de meerwaarde van de voorstelling HTML te meten. Voor een completer beeld is het van belang om ook publiek (jongeren en ouders) voor en na de voorstelling te vragen hoe zij denken over de thema's liefde en seksualiteit.
- HTML is een onderdeel van het bredere programma 'seksuele weerbaarheid'. Voor een zo groot mogelijk effect is het noodzakelijk om duidelijk in beeld te brengen welke plaats de voorstelling heeft in dit programma, wat de belangrijkste doelstellingen zijn en hoe de voorstelling hieraan bijdraagt. De link naar het bredere programma moet ook voor jongeren zichtbaar zijn, bijvoorbeeld doordat een docent de voorstelling HTML voorbereidt in de klas en er ook na de voorstelling ruimte is voor discussie en reflectie. Door alleen de voorstelling te laten zien ontbreekt een omvattend kader van waaruit zij naar HTML kunnen kijken.
- Om effect te hebben moeten jongeren en ouders zich kunnen identificeren. De voorstelling is in de huidige setting met name toepasbaar voor jongeren in Zuidoost. Wanneer de voorstelling ook elders wordt vertoond, is het raadzaam om rekening te houden met de specifieke doelgroepen die daarmee worden aangesproken. Mogelijk leven er onder jongeren uit andere stadsdelen andere vragen, hebben ze een andere beleving, normen en waarden ten aanzien van seksualiteit. Optie is om HTML dan ook eerst in stadsdeel Amsterdam Zuidoost als instrument in te zetten en de effecten hiervan in beeld te brengen. Wanneer deze effecten positief blijken, kan worden gekeken hoe de voorstelling te vertalen naar andere doelgroepen.

Bijlage 1 - Informatie over Diversiteit in het Jeugdbeleid en de Kenniswerkplaats Tienplus Amsterdam

Voor achterliggende stukken wordt verwezen naar het uitvoeringsplan *KENNISWERKPLAATS TIENPLUS Toegankelijke opvoedsteun voor migrantenouders met tieners in Amsterdam* dat in de zomer is ingediend bij ZonMw. Daarnaast is beknopte informatie te vinden in het Communicatieplan Kenniswerkplaats Tienplus en op de website van de werkplaats: <http://www.kenniswerkplaatstienplus.nl>. In deze bijlage wordt de hoofdlijn samengevat.

Doel en opzet Kenniswerkplaats Tienplus

In januari 2009 is het programma *Diversiteit in het Jeugdbeleid* gestart.⁴⁰ Doel van dit ZonMw programma is de maatschappelijke achterstand van migrantenjeugd te verminderen en hun ontwikkelingskansen te vergroten door versterking van de preventieve, ontwikkelingsgerichte jeugdsector. Onderdeel van dit programma is de Kenniswerkplaats Tienplus: toegankelijke opvoedsteun voor migrantenouders met tieners in Amsterdam. Hierin werken kennispartners (Verwey-Jonker Instituut, Vrije Universiteit, Hogeschool Inholland) samen met de gemeente Amsterdam (centrale stad, GGD, stadsdelen Nieuw West, Noord en Zuidoost) en werkveld (professionele voorzieningen en migrantenorganisaties) aan de verdere ontwikkeling van preventief jeugdbeleid en aan een pedagogische infrastructuur die aansluit bij wat migrantenjeugd en hun ouders nodig hebben. Accent ligt op het vergroten van de toegankelijkheid van professionele voorzieningen en aansluiting op zowel eigen netwerken rondom gezinnen als op frontlinieorganisaties (migrantenzelforganisaties).

Door een gezamenlijke inspanning van beleid, praktijk, zelforganisaties en kennisinstututen wordt gewerkt aan:

- verankering van etnische diversiteit in het jeugdbeleid,
- zodat het preventieve aanbod beter aansluit bij (de behoeften van) alle groepen (ook moeilijk bereikbare) ouders en jongeren, én bij eigen ondersteuningsinitiatieven van de gemeenschappen,
- zodat ouders en jongeren de weg naar lichte vormen van opvoed- en opgroeiosteun beter weten te vinden.

Dit betekent dat onderzocht wordt of en in welke mate voorzieningen voor opvoedondersteuning zoals *Ouder en Kind Centra* in de stadsdelen bereik hebben onder diverse groepen migrantengezinnen en of het beschikbare aanbod in vorm en inhoud aansluit bij de vraag van ouders en jeugd. Ook wordt onderzocht of dit aanbod meer geschakeld kan worden aan andere informele en formele contexten waarmee ouders en jeugd al contacten hebben, zoals migrantenzelforganisaties, buurthuizen, scholen. Creatief en bottom up denken en doen is onmisbaar om nieuwe bruggen te slaan naar moeilijk bereikbare ouders en jeugd.

Vraag en aanbod opvoedingsondersteuning in Amsterdam

Gedurende het voorbereidingsjaar december 2008-december 2009 is de aanbodzijde (van semi- en professionele voorzieningen) en vraagzijde (migrantenjongeren en ouders) in beeld gebracht in Noord, Nieuw West en Zuidoost.

Onderzoek naar de aanbodzijde

Onderzoek naar de aanbodzijde⁴¹ laat zien dat er in de stadsdelen weinig voorbeelden zijn van succesvolle samenwerking tussen zelforganisaties enerzijds en Ouder en Kind Centra of andere professionals die laagdrempelige

⁴⁰ <http://www.zonmw.nl/nl/onderwerpen/alle-programma-s/diversiteit-in-het-jeugdbeleid/>

⁴¹ Distelbrink, M. mmv Essayah, O. en Tan, S. (2009) *Ondersteuning van opvoeders in Amsterdam Noord, Slotervaart en Zuidoost: beleid, praktijk en migrantenorganisaties*. Inventarisatie voor de Kenniswerkplaats Amsterdam Inclusief 10+. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

opvoedsteun aanbieden anderzijds. Wel wordt door zelforganisaties soms samengewerkt met de GGD of andere hulpverleners. De samenwerking met zelforganisaties speelt een belangrijke rol bij het bereiken van ouders. Zowel ouders als ook zelforganisaties hebben echter op dit moment beperkt vertrouwen in reguliere instanties. Bovendien sluit het bestaande aanbod nog onvoldoende aan bij de leefwereld van ouders (migratie, culturele aspecten, gezinssituatie) en de problemen die zij ervaren. Zowel voor ouders als voor migrantenorganisaties is het moeilijk de weg te vinden naar de juiste voorzieningen.

Onderzoek naar de vraagzijde laat zien dat veel ouders onbekend zijn met voorzieningen en argwaan hebben voor Nederlandse instanties⁴². Hun behoefte aan ondersteuning bij de opvoeding van tieners is groot, hulp wordt primair in eigen familiekring gezocht, bij uitzondering daarbuiten. Alleenstaande moeders in de drie stadsdelen staan voor de opgave hun kinderen alleen op te voeden en aan de buitenwereld (familie, buurt, school) te laten zien dat 't hen lukt. Ouders die deelgenomen hebben aan cursussen, advies- of begeleidingsgesprekken (van jeugdzorg, GGD, maatschappelijk werk, OKC, migrantenorganisaties) zijn daar doorgaans positief over. Sommige onderwerpen zijn voor jongeren moeilijk bespreekbaar. Ze hebben vragen over school- en vakkenkeuze, maar ook vragen die te maken hebben met seksualiteit, drugs en alcohol, vinden van betaald werk. Persoonlijke vragen en problemen delen de jongeren niet snel met vrienden en vriendinnen, leraren en mentoren op school, soms met bekenden van het jongerenwerk. Schaamte en angst dat 'anderen' te weten zullen komen wat hen dwars zit of in familiekring speelt, belemmert hen hulp te zoeken.

Aansluiting vraag en aanbod

Vraag en aanbod inzake ondersteuning van ouders en jongeren bij hun opvoeding en ontwikkeling sluiten onvoldoende op elkaar aan. Diverse initiatieven zijn en worden genomen om de kloof tussen vraag en aanbod te dichten, maar vaak blijven die steken in een reeks aan projecten die onderling weinig structuur en samenhang tonen. Vandaar de urgentie om in samenspraak met (zelf)organisaties en andere voorzieningen jeugd en ouders meer systeem en toegankelijkheid aan te brengen in de zorgstructuur, met accent op verbinding van migrantengezinnen met de voorkant van de zorg.

Projecten van de Kenniswerkplaats Tienplus

De Kenniswerkplaats Tienplus kent verschillende deelprojecten, alle projecten richten zich op een bepaald thema wat belangrijk is voor een betere aansluiting tussen vraag en aanbod. Het gaat om de volgende deelprojecten:

- *School als vindplaats*: verbinding tot stand brengen tussen school, ouders / jeugd en OKC's.
- *Opvoedingsondersteuning aan de basis*: onderbouwing, opzet en evaluatie van opvoedingsondersteuning en training van professionals.
- *Triple-P*: onderzoeken en verbeteren van de diversiteitgevoeligheid van het programma Triple-P.
- *Verbinding en Governance*: werken aan de verbinding tussen formeel en informeel aanbod.
- *Professionalisering en opleiding*: toekomstige professionals opleiden tot werken in een multi-etnische context.

Daarnaast zijn er enkele projecten gericht op een specifiek vraagstuk, doelgroep of onderwerp. Eén van deze projecten is Participatief Jeugdtheater, gericht op het bespreekbaar maken van onderwerpen die met opgroeien en opvoeden te maken hebben, op een laagdrempelige manier die bij jongeren aansluit. Het maakt deel uit van deelproject 1.

⁴² Naber, P., Bijvoets, M. en Heerebeek, M. van (2009). *Ontwikkeling en opvoeding van Migrantenjeugd in Amsterdam. Gesprekken met tieners en ouders in Slotervaart, Zuidoost en Noord. Deelproject van de kenniswerkplaats Amsterdam Inclusief 10+ in het kader van Diversiteit in het Jeugdbeleid*. Amsterdam: Hogeschool Inholland.

Bijlage 2 - Interviewleidraad Jongeren Jeugdtheaterschool Zuidoost

Naam interviewer:

Interviewleidraad voor jongeren van de jeugdtheaterschool

Fijn dat ik je kan spreken. Ik ben ... van Hogeschool Inholland. Ik wil het graag met je hebben over het theaterproject waar je nu mee bezig bent. Wat je vindt van het project en of het helpt om over bepaalde onderwerpen te praten. Wat we bespreken blijft tussen jou en mij. Ik neem het gesprek op, omdat ik niet zo snel kan schrijven als dat jij praat. Oké?

Zelf invullen

Naam geïnterviewde:

0 Man 0 Vrouw

Datum:

Geworven via:

Duur interview:

Ik heb eerst een paar algemene vragen

- Hoe oud ben je?
- Met wie woon je thuis? (*Aantal broers/zussen, vader, moeder, inwonende tante, etc.*)
- En in welke wijk / buurt woon je?
- Zit je op school? Welke? Hoe gaat het op school?
- Wat doe je allemaal na schooltijd? (*Sport, buiten rondhangen, JTSZO*)

1. Je zit op dit moment bij de Jeugdtheaterschool (JTSZO)

- Hoe lang? (*Aantal jaren*)
- Hoe ben je bij JTSZO gekomen? (*Via ouders, vriend / vriendin, school, buurthuis*)
- Heb je eerder aan theaterprojecten van JTSZO meegedaan? (*Hoe was dat? Ervaringen vragen....*)
- Of misschien op school of elders?

2. Kan je wat meer vertellen over de Jeugdtheaterschool?

- Wat doe je daar zoal? Vooral de voorstelling waar je nu aan meedoet of ook andere activiteiten?
- Hoe vaak komen jullie bij elkaar (om te oefenen / repeteren)? Hoe gaat dat?
- Hoe gaat de begeleiding? (*Leer je veel, zijn ze streng, aardig...*)
- Hoe is het contact met de andere jongeren in de groep? (*Ook contact buiten JTSZO?...*)

3. Op dit moment werk je aan een voorstelling over jongeren en seksualiteit.

- Wat is het doel van de voorstelling, waar gaat het stuk over?
- Wat vind je van het stuk? (*Hoe gaat het oefenen en improviseren, moeilijk onderwerp?*)
- Praat je ook met anderen over dit project? Met wie dan bijvoorbeeld? (*Wat bespreken jullie dan?*)
- Heb je het thuis ook over JTSZO en over dit project? (*Wat vinden je vader / moeder ervan?*)

4. Sommige jongeren vinden het lastig om thuis (ouders) over verliefdheid en seks te praten.

- Kun jij je dat voorstellen? Hoe is dat voor jou?
- Praat jij weleens met je vader / moeder over seks? (*Wat / hoe bespreek je dat dan, of juist niet?*)
- Zijn er ook dingen die niet bespreek zijn? (*Vriendjes / vriendinnetjes, maar ook bijv. drugs, alcohol*)
- Stel dat je vragen hebt die met seks of relaties te maken hebben, met wie zou je dat bespreken?

5. Helpt het project 'seksualiteit' van JTSZO om dit onderwerp bespreekbaar te maken?

- Hoe dan? (*Taboe wordt doorbroken, humor, publiciteit...*)
- Vind jij het belangrijk dat er makkelijker - of misschien op een andere manier - over seks gesproken wordt?
- Denk je dat theater voor jongeren een goede manier is om het over bepaalde onderwerpen te hebben? waarom? (*Doorvragen!*)
- Praat jij nu makkelijker over bijvoorbeeld seks? (*Met vrienden, met ouders*)

6. Als jij de theaterschool een advies / tip mag geven..

- Over welke onderwerpen zou je graag nog een voorstelling willen maken?
- Zijn er dingen die JTSZO anders of beter kan doen?

Ik heb alle vragen gesteld die ik wilde stellen, bedankt voor dit gesprek. Wil je zelf nog iets kwijt?

Succes met de voorstelling!

Als de gemeente, JTSZO of de hogeschool nog een keer met jongeren wil praten over dit onderwerp, zou je dan weer mee willen doen? Zo ja, hoe kunnen we jou dan het beste bereiken?

E-mail:

Telefoonnummer: